

Zvonko Pažin

LITURGIJSKA SLAVLJA ZA NOSITELJE GRAĐANSKE VLASTI

Liturgical Celebrations for Holders of Civil Authority

UDK: Liturgija (Rimski kanon +Molitva za Austrijskog Cara.)"19" st.
316.647:272/273:316.621:349.4]342.1
Kult : Aleksandar Veliki: (37) (ROMA)
2-145.3, 2-144.81
27-246:27-32
348:347]2-74
272:2-534.3
2-534.3:27-565.52]172.12
956. 2-534.3:27-565.52:342.727316.224,005.922.1,342.724
342.511.2 + 27-546.2]Cara
003.075 Korinćanina Klementa Rimskoga 534.3(96.)
656.045.7: 27-559]1595-1596
342.535+27-546.2]929.731
(2-536.25 + 623.444.2)
27-594:2-534.3]:342.511

363

Pregledni rad
Review article
Primljeno 9/2023

Sažetak

Kada u starim liturgijskim knjigama naiđemo na bogoslužje krunidbe kralja ili cara, ili pak obred svečanog dočeka kralja ili nekog velikodostojnika, pa kada još k tomu čitamo odredbu iz 19. st. da se u austrijskoj carevini u svakoj misi u Rimskom kanoanu ima spominjati i austrijski car, onda bismo danas mogli lako zaključiti da je sprega države i Crkve u ono vrijeme bila i prejaka i neprilična. U ovom se radu bogoslužja vezana uz nositelje građanske vlasti stavljaju u povijesni kontekst. U uvodnom se dijelu kratko govori razumijevanju kraljevske vlasti u Svetom pismu i u prvoj Crkvi. Prikazuju se najstarije molitve za kraljeve, poglavito one u bogoslužju Velikoga petka. Središnji dio prikazuje obred krunidbe kralja prema rimskim pontifikalima. Na koncu se daje pregled molitava za nositelje vlasti i za domovinu u važećem bogoslužju. Iako kršćani nisu od svijeta, ipak su u svijetu, pa je svakako i danas primjereno slaviti bogoslužja i za domovinu i za nositelje građanske vlasti.

Ključne riječi: *pontifikali, car, kralj, krunidba, svjetovna i crkvena vlast, domovina.*

UVOD

U starim liturgijskim knjigama nalazimo molitve za kralja, obrede krunidbe kralja i kraljice, čak obred svečanog dočeka cara, kralja ili nekog velikodostojnika. Možemo se upitati: Može li i danas liturgija biti dijelom državnoga protokola, odnosno, kakav bi danas trebao biti – u svjetlu Kristova evanđelja – stav Crkve o društvenom uređenju i o državi?

U starom su vijeku vladari redovito poprimali božanske oznake. U Egiptu se faraon smatrao utjelovljenjem boga Horusa a u Mezopotamiji su kraljeve smatrali Božjom djecom. U grčkom svijetu kralj je osim svjetovne imao i kultnu ulogu, bio je „othranjenik Zeusa“. Kult vladara osobito je naglašen od Aleksandra Velikog pa do rimskih careva. Oni su bili čašćeni kao bogovi. Nasuprot tomu, u Starom se zavjetu ističe da je Bog jedini kralj nad svojim narodom. Veli Izaija: „Vidjeh Gospoda gdje sjedi na prijestolju visoku i uzvišenu. Oči mi vidješe Kralja, Jahvu nad Vojskama!“ (Iz 6,1.5) I Šaula i Davida Bog je izabrao za kralja i odredio da ih za tu službu Samuel pomaže uljem, dok je svećenik Sadok pomazao Salomona za kralja. Tako je bilo i s ostalim judejskim kraljevima. Dakle, kraljevi su pomazanici, oni upravljaju narodom u Božje ime i njihovo će kraljevanje biti uspješno, sve dok se oni budu pokoravali Bogu. Kako je kraljevanje i kraljevstvo upadalo u krizu sve do razorenja židovskog kraljevstva, sve se više u židovstvu počelo govori o Pomazaniku – Mesiji koje će zauvijek kraljevati.

Novi zavjet u Isusu iz Nazareta vidi Sina Božjega, obećanog Mesiju i Kralja, koji dolazi u ime Gospodnje. Isusovi su učenici u početku očekivali da će on uspostavi Božje kraljevstvo na zemlji, što se vidi iz njihova upita: „Gospodine, hoćeš li u ovo vrijeme Izraelu opet uspostaviti kraljevstvo?“ (Dj 1,6) Međutim, Isus govori da njegovo kraljevstvo nije od ovoga svijeta (Iv 18,36). On je onaj vječni Kralj, kojega je zbog njegove poniznosti Bog preuzvisio iznad svega stvorenoga (Fil 2,9-11). On je jedini Kralj, „Alfa i Omega, Početak i Svršetak“ (Otk 21,6). Zbog svega toga kršćani nisu htjeli davati božansku počast poganskim bogovima, što su polaganjem vlastitoga života posvjedočili kršćanski mučenici.¹

¹ Usp. H. KLEINKNECHT, Basileus, u: G. KITTEL, G. FRIEDRISCH, *Grande lessico del Nuovo testamento*, 2, Brescia, 1966., stupci 133–136; G. VON RAAD, Melek e melkut nell'AT, u: G. KITTEL, G. FRIEDRISCH, Nav. dj., stupci 137–152; B. KLAPPERT, Regno, u: L. COENEN, E. BEYRETHNER, H. BIETANHARD, *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo testamento*, Bologna, 1976., 1524–1538; C. TOMIĆ, *Davidovo doba*, Zagreb, 1996., 73–74.

S druge strane, kada je riječ o građanskoj vlasti, po kršćanskom se shvaćanju ona ne mora nužno suprotstavljati božanskoj vlasti. Tako su se Josip i Marija podvrgnuli popisu u vrijeme Isusova rođenja (Lk 2,1-5). Isus nalaže Petru da plati porez (caru!) za sebe i za njega (Mt 17,24-27). Konačno, Isus donosi zlatno pravilo: „Podajte caru carevo, a Bogu Božje.“ (Mt 22,21). A znamo, kakvi su u ono vrijeme bili rimski carevi: proglašavali su sebe božanstvima! Međutim, ostaje bolno pitanje: Kako prihvatiti činjenicu da su neki vladari nepravedni, da se Bogu protive? Očito je da Bog i to dopušta. Tako Isus govori Pilatu koji ga sudi: „Ne bi imao nada mnom nikakve vlasti da ti nije dano odozgor.“ (Iv 19,11).

Kako god bilo, pitanje odnosa Crkve prema svjetovnoj vlasti iznimno je kompleksno. Mi ćemo se ovdje zadržati na povijesnom pregledu bogoslužja Crkve vezana uz svjetovnu vlast. Na početku ćemo prikazati najstarije molitve za nositelje građanske vlasti, zatim molitve za kralja i cara u davnoj Sveopćoj molitvi Velikoga petka. Prikazat ćemo potom bogoslužje krunidbe kralja ili cara u rimskim pontifikalima i molitve za kralja te, konačno, molitve za domovinu i nositelje građanske vlasti u današnjem bogoslužju.

1. NAJSTARIJE MOLITVE ZA NOSITELJE GRAĐANSKE VLASTI

Crkva je od samih početaka poštovala građansku vlast. Štoviše, molila se za nositelje građanske vlasti da budu jamci mira i blagostanja. Tako čitamo u 1 Tim 2,1-3:

„Preporučujem prije svega da se obavljaju prošnje, molitve, molbenice i zahvalnice za sve ljude, za kraljeve i sve koji su na vlasti, da provodimo miran i spokojan život u svoj bogoljubnosti i ozbiljnosti. To je dobro i ugodno pred Spasiteljem našim Bogom, koji hoće da se svi ljudi spase i dođu do spoznanja istine.“

Ova se preporuka, očito, odnosi na liturgijske sastanke. U molitve su se uključivale vlastite potrebe i potrebe Crkve, ali i cijeloga (poganskog) svijeta. U tome smislu Poslanica Diognetu iz 2. st. prihvaća svijet u kojem kršćani žive, ali tako da se oni s tim svijetom ne poistovjećuju:

„Kršćani se ne razlikuju od ostalih ljudi ni područjem gdje stanuju, ni jezikom, ni načinom života. Ne žive u svojim vlastitim gradovima, ne služe se nekim neobičnim jezikom, ne provode neki osobit život... Kao građani, s ostalima imaju sve

zajedničko, a sve trpe kao tuđinci. Svaka im je tuđa pokrajina domovina, a svaka domovina tuđina.“²

Dakle, kršćani prihvaćaju zakone i običaje, dokle god se ne protive njihovu moralu i njihovoj vjeri. Tako, na primjer, mučenik Polion iz Cibala (današnji Vinkovci) govori upravitelju Probu da ga Kristove zapovijedi uče „poštovati opravdane zahtjeve vladara, naređuju li, što je pravo“.³ Nadalje, u Pismu Korinćanima Klementa Rimskoga (oko 96. godine) nalazimo molitve za obnašatelje svjetovne vlasti:

„Udijeli slogu i mir nama i svima koji borave na zemlji kao što si dao našim ocima kada su te sveto zazivali u vjeri i istini. To je da budemo poslušni tvome svemogućemu i najizvršnijemu imenu kao i onima koji nas na zemlji vode i predvode.

Ti si im, Gospodaru, dao kraljevsku vlast po svojoj veličanstvenoj i nebeskoj moći. To je da im se podložimo ukoliko spoznamo da si im udijelio slavu i čast te se ničim ne suprotstavimo tvojoj volji. Udijeli im, Gospodine, zdravlje, mir, slogu, čvrstoću: da bez pomutnje izvršavaju vlast koju si im dao.

Ti si, nebeski Gospodaru, kralju vjekova, dao ljudskim sinovima slavu, čast i vlast nad stanovnicima zemlje. Ti, Gospodine, usmjeri njihovo određivanje po dobru i ugodnu pred tobom, da im budeš milosrdan jer u miru i blagosti pobožno izvršavaju vlast koju si im udijelio.“⁴

Kada su kršćani dobili slobodu, još su više molili za građansku vlast koja je u velikoj mjeri štitila kršćansku vjeru. U litanjskoj molitvi pape Gelazija (konac 5. st.) poznatoj pod imenom *Deprecatio Gelasii* nalazimo i molitvu za nositelje vlasti: „Za pobožne poglavare i svu njihovu vojsku koji ljube pravедnost i prav sud, zazivamo Gospodnju snagu.“⁵

² Poslanica Diognetu, 5,1–4 u: *Božanski časoslov obnovljen prema odluci svetog ekumenskog sabora II. vatikanskog a proglašen vlašću pape Pavla VI. Časoslov rimskog obreda, II.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984., 613–614.

³ Za izvješće o mučeništvu sv. Poliona usp. Z. PAŽIN, K. VIŠATICKI, *Vlastiti misal Đakovačke i Srijemske biskupije*, Đakovo, 2013., 150–153.

⁴ KLEMENT RIMSKI, *Pismo Korinćanima* (preveo, napisao uvod i bilješke M. MANDAC), Split, 2007., 244–246. Usp. također: *Apostolski oci II. Didaché, Klement Rimski: Pismo Korinćanima, Barnabina poslanica*, (preveo B. JOZIĆ, uredio: I. BODROŽIĆ) Verbum, Split, 2010., 94–96.

⁵ Latinski: “Pro religiosis principibus omnique militia eorum qui iustitiam et rectum iudicium diligunt, Domini potentiam obsecramus.” Navedeno prema: E. LODI (prir.), *Enchiridion euchologicum fontium liturgicorum*, C. L. V. – Edizioni liturgiche, Roma, 1979., br. 742; PL 101,560; Usp. također: Z. PAŽIN, K. VIŠATICKI,

2. MOLITVA ZA OBNAŠATELJE GRAĐANSKE VLASTI U SVEOPĆOJ MOLITVI VELIKOGA PETKA

Od davnina je poznata Sveopća molitva koja se molila na Veliki petak. Sadržavala je devet zaziva od kojih je četvrti bio za kralja ili cara. Najstariji formular nalazimo u Gelazijevu sakramentaru (6. – 7. st.)⁶ i – tek nešto modificiran – u Grgurovu sakramentaru.⁷ Svi kasniji misali (uza zanemarive izmjene) preuzimaju verziju iz Grgurova sakramentara, pa tako i Misal Pija V. 1570.⁸ Ovdje navodimo četvrtu, onu za cara ili kralja.⁹

„Pomolimo se za najkršćanskijeg našega cara N., da mu Bog i Gospodin podloži sve barbarske narode za naš trajan mir.¹⁰

Svemogući vječni Bože, u čijoj su ruci svaka sila i sva prava kraljeva, pogledaj milostivo na Rimsko Carstvo da narode koji se uzdaju u svoju okrutnost budu satrti snagom tvoje desnice.“¹¹

Sveopća molitva Velikog petka, u: *Crkva u svijetu*, 47 (2012.), br. 2, 210–234, ovdje: 215.

- ⁶ L. C. MOHLBERG (prir.), *Liber sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli (Sacramentarium Gelasianum)*, Casa editrice Herder – Roma, 1981. (= GeV), br. 399 – 417.
- ⁷ J. DESHUSSES (prir.), *Le sacramentaire Grégorien, 1 Le Sacramentaire, Le Supplément d'Aniane*, Fribourg, 1979., br. 338 – 355.
- ⁸ M. SODI – A. M. TRIACCA (prir.) *Missale Romanum. Editio Princeps (1570)* (fototipsko izdanje), Libreria editrice vaticana 1998., 246–248, br. 1224 – 1242, (190–192). Brojevi u zagradi označuju originalnu paginaciju. Primjera radi, navedimo jedno od posljednjih izdanja prije 1956.: *Missale Romanum ex decreto sacrosacti Concilii Tridentini Restitutum, S Pii V Pontificis Maximi iussu editum aliorum pontificum cura recognitum a Pio X reformatum et Benedicti XV auctoritate vulgatum*, Marietti Torino – Rim, 1949., 144–150.
- ⁹ Godine 1860. dana je mogućnost da se ispusti molitva za kralja (očito nakon što je 1859. nasilno iz Papinske države otrgnuta pokrajina Emilia Romagna, te 1860. Umbrija i Abruzzo). Usp. P. DE CLERCK, *La «prière universelle» dans les liturgies latines anciennes. Témoignages patristiques*, Aschendorff, Münster Westfalen, 1977., 869. Zanimljivo je da naša dva prijevoda za puk također tu molitvu ispuštaju: P. VLAŠIĆ (prir.), *Obredi Velike sedmice po novom Misalu i Brevijaru*, Dubrovnik, 1921., D. KNIEWALD (prir.) *Rimski misal*, Zagreb, 1930.
- ¹⁰ Latinski: „Oremus et pro christianissimo imperatore nostro N... ut Deus et Dominus noster subditas illi faciat omnes barbaras nationes ad nostram perpetuam pacem.“ Nakon „imperatore“ GeV 406 dodaje: „vel rege nostro“.
- ¹¹ Latinski: „Omnipotens sempiterne deus in cuius manu sunt omnium potestates et omnia iura regnorum, respice ad romanum benignus Imperium, ut gentes quae in sua feritate confidunt, potentiae tuae dexterae comprimantur.“ GeV 407 ima nešto izmijenjen početak: „Omnipotens sempiterne Deus, qui regnis omnibus aeterna potestate dominaris, respice propitius ad romanum sive Francorum benignus imperium.“

Dakle, moli se da Bog rimskomu caru *podloži sve barbarske narode*, da bi se postigao trajni mir,¹² te da poganski narodi, koji se uzdaju u svoje *divljaštvo*, budu *satrti* snagom Božje desnice.¹³ Ovo treba sagledati u povijesnom kontekstu. U odnosu na rimski svijet, barbari su se u to vrijeme doista ponašali „kao divljači“, koji su u svojim vojnim pohodima rušili, palili i pljačkali. K tomu, vjerovalo se da barbari to čine upravo zbog toga, što nisu upoznali evanđeoski nauk ljubavi. Prema tome, valjalo je *satrti* njihovo *divljaštvo* i *podložiti* ih rimskomu caru da bi, na koncu, i oni sami, nakon što budu pokršteni, krenuli putem evanđelja. Car je, sa svoje strane, trebao biti čuvar i jamac toga kršćanskog svijeta. Možda bismo to mogli usporediti s današnjim terorističkim napadima. Sve civilizirane zemlje smatraju da se od terorista mogu i trebaju štititi svim zakonitim sredstvima...

Reformom iz 1956. u Sveopćoj molitvi Velikoga petka ne spominje se više kršćanski kralj, nego se donosi nova molitva za upravitelje država:

„Molimo i za upravitelje država, i za njihova poglavarstva i oblasti: da Bog i Gospodin naš upravi njihov duh i srce prema svojoj volji, nama za trajni mir.

Svemogući vječni Bože, u čijoj su ruci sve vlasti i prava svih naroda: pogledaj milostivo na one, koji po vlasti nad nama vladaju, da se na cijeloj zemlji pod zaštitom tvoje desnice trajno ustali i cjelovitost vjere i sigurnost domovine.“¹⁴

¹² Latinski: „*barbaras nationes*“ naš glagoljski misal prevodi „*varvarske narode*“. Usp. *Rimski misal slovënskîm jezîkom, prësv. G. N. Urbana papi VIII povelënjem izdan*, Romae, 1927., 159. U starim hrvatskim prijevodima moli se da Bog caru učini *podložne sve poganske narode*. Usp. *Bernardinov lekcionar 1495.*, Zagreb, 96; *Vandjelja i knjige apostolske istomacene iz Missala novoga Rimskoga u jezik slovinski*, Ragusa, 1784., 123.

¹³ U originalu: „*ut gentes quae in sua feritate confidunt dexteræ tuæ potentia conprimantur*“. Glagoljski misal kaže da oni narodi koji se uzdaju u svoje „*sverëpstvo*“ to jest svirepost „*sgnetut se*“, to jest budu *zgnječeni*, dakle *satrti*. Usp. *Rimski misal slovënskîm jezîkom*, 160. Dubrovački lekcionar kaže da narodi koji se uzdaju u svoju *varlos* (*divljaštvo*) budu *podloženi* Božjom desnicom. Usp. *Vandjelja i knjige apostolske*, 123.

¹⁴ *Obnovljeni obred Svete sedmice*, Vatikanska tiskara „Polyglotta“, 1967., 102–103. Latinski: *Ordo Hebdomadae Sanctae instauratus. Editio iuxta typicam vaticanam*, Ratisbonae, 1956., 93: „*Oremus et pro omnibus res publicas moderantibus, eorumque ministeriis et potestatibus: ut Deus et Dominus noster mentes et corda eorum secundum voluntatem suam dirigat ad nostram perpetuam pacem. Omnipotens sempiternus Deus, in cuius manu sunt omnium potestates et omnium iura populorum: respice benignus ad eos qui nos in potestate regunt, ut ubique terrarum, dextera tua protegente, et religionis integritas et patriae secu-*

U važećoj molitvi zaziv je neznatno izmijenjen dok je molitva nova:

„Molimo i za sve državne poglavare: da im Bog i Gospodin naš upravi um i srce po svojoj volji da traže mir i slobodu svih ljudi.

Svemogućí, vječni Bože, u tvojoj su ruci srca ljudi i prava naroda. Milostivo pogledaj na one što nama upravljaju: da se tvojim darom po svem svijetu učvrsti blagostanje naroda, siguran mir i sloboda vjere.“¹⁵

U molitvi za vladare više se ne kaže „vladaju“ (*regunt*), nego „upravljaju“ (*moderantur*). Osim mira sada se, kao važne oznake društvenoga života, prvi put spominju sloboda, napredak, sigurnost i vjerske slobode.

3. OBREDI KRUNIDBE KRALJA ILI CARA DO TRIDENTSKOG SABORA

Od početka srednjega vijeka od svih se vladara očekivalo da promiču pravednost i štite kršćansku vjeru. Sa svoje strane i car, kao i kraljevi, sam je tražio da ga okruni papa ili biskup, jer je time povećavao svoj autoritet.

Liturgijska zbirka *Ordines Romani* (7. – 8. st) donosi obred krunidbe i blagoslova cara, kao i misu za cara.¹⁶ *Rimsko-germanski pontifikal* iz 10. st. bio je prvi pontifikal.¹⁷ On donosi obrede blagoslova kralja,¹⁸ misu prigodom

ritas indesinenter consistat.“ Za hrvatski prijevod usp. još P. VLAŠIĆ (prir.), *Sve-ta sedmica*, Dubrovnik, 1959., 93.

¹⁵ *Rimski misal*, KS, Zagreb, 1980., 191–192. Latinski: *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti oecumenici Concillii Vatican II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. cura recognitum*, Editio tertia, Typis Vaticanis, 2002., 321–322: „Oremus et pro omnibus rem publicam moderantibus, ut Deus et Dominus noster mentes et corda eorum secundum voluntatem suam dirigat ad veram omnium pacem et libertatem. Omnipotens sempiternus Deus, in cuius manu sunt hominum corda et iura populorum, respice benignus ad eos, qui nos in potestate moderantur, ut ubique terrarum populorum prosperitas, pacis securitas et religionis libertas, te largiente, consistant.“

¹⁶ Usp. M. ANDRIEU (prir.), *Les Ordines Romani du haut moyen âge*, IV, Louvain, 1956. (= OR), *Ordo XLV: Incipit ordo romanus ad benedicendum imperatorem quando coronam accepit*, 459–462; *Ordo XLVI: Ordo romanus ad benedicendum imperatorem*, 483–485; *Ordo LXXVII: Item benedictio ad ordinandum imperatorem secundum Occidentales*, 503–505; *Ordo XLVIII: Missa pro imperatore*, 517–519.

¹⁷ C. VOGEL – R. ELZE (prir.), *Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle*, *Le texte I*, Città del Vaticano, 1963. (= PRG).

¹⁸ PRG, svez. I., LXXII: *Incipit ordo ad regem benedicendum quando novus a clero et populo sublimatur regnum*, 246–259; PRG, svez. I., LXXII: *Appendix I. Incipit ordo*

krunidbe¹⁹, obred krunidbe cara,²⁰ misu prigodom krunidbe cara²¹ i blagoslov kraljice.²² Slične obrede nalazimo i u kasnijim pontifikalima: *Rimski pontifikal XII. st.*,²³ *Pontifikal Rimske kurije iz XIII. st.*,²⁴ te u *Pontifikalu Vilima Duranda s konca XIII. st.*²⁵ U ovome pontifikalu prvi put nalazimo i obred svečanog dočeka cara, kralja ili nekog velikodostojnika.²⁶

Nakon Tridentskog sabora objavljen je Rimski pontifikal 1595. – 1596.²⁷ Obredi krunidbe kralja ili kraljice ostali su uglavnom isti sve do Pontifikala iz 1962. godine. Ovdje navodimo izdanje iz 1888.²⁸ Navedeni pontifikali sadržavaju obred blagoslova

ad regem benedicendum quando novus a clero et populo sublimatur in regnum, 259–261; PRG, LXXII. Appendix II. *Ordo qualiter rex ordinari debet*, 261.

¹⁹ PRG, LXXII. *Sequitur ordo missarum, si in feria evenerit, sed melius et honorabilius die dominico*, 262–263; LXXIV, *Item alia missa pro rege*, 263.

²⁰ PRG LXXV, svez. I., *Incipit ordo romanus ad benedicendum imperatorem quando coronam accepit*, 263–264 (isti kao ispred navedeni *Ordo XLV iz Ordines Romani*), LXXVI, *Item benedictio ad ordinandum imperatorem secundum Occidentales*, 265–266 (isti kao ispred navedeni OR, *Ordo XLVII*).

²¹ PRG LXXVII, *Missa pro imperatore*, 266–267. (isti kao ispred navedeni OR *Ordo XLVIII*).

²² PRG LXXVIII, *Benedictio reginae*, 267–269.

²³ Usp. M. ANDRIEU (prir.), *Le Pontifical Romain au Moyen-âge, I. Le Pontifical Romain de XIIe siècle*, Città del Vaticano, 1937. (= PR XII), XXXXVa *Incipit ordo ad benedicendum imperatorem quando coronam accipit*, 251–252; XXXVb *Incipit ordo qualiter rex Teutonicus Romam ad suscipiendam coronam imperii debeat ibique per manum romani pontificis imperatorem coronari*, 252–254.

²⁴ Usp. M. ANDRIEU (prir.), *Le Pontifical Romain au Moyen-âge, II. Le Pontifical Romain de la Curie Romaine au XIIIe siècle*, Città del Vaticano, 1940. (= PR XIII), XVa: *Incipit ordo ad benedicendum imperatorem quando coronam accipit*, 382–385; XVb: *Ordo ad benedicendum seu coronandum imperatorem*, 385–408.

²⁵ Usp. M. ANDRIEU (prir.), *Le Pontifical Romain au Moyen-âge, III. Le Pontifical Romain de Guillaume Durand*, Città del Vaticano, 1940. (= PR VD), Liber primus XXV *Ordo Romanus ad benedicendum regem vel reginam, imperatorem vel imperatricem coronandos*, 427–435; XXVI Liber primus, *De benedictione et coronatione aliorum regum vel reginarum*, 436–440; XXVII Liber primus, *De benedictioni principis sive comitis palatini*, 446–447; PR VD Appendix, II., *Incipit ordo ad coronandum et inungendum regem Sicilie (= Sicilie)*, 669–677.

²⁶ Usp. PR VD Liber tertius, XIII *Ordo ad recipiendum processionaliter prelatum vel legatum*, 627–629; PR VD Liber tertius, XIV *Ordo ad recipiendum regem vel principem processionaliter*, 629; PR VD Liber tertius, XV *Ordo ad recipiendum reginam vel principessem processionaliter*, 629.

²⁷ *Pontificale Romanum. Editio princeps (1595-1596)*, Città del Vaticano, 1999. (fototipsko izdanje = PR 1595–1596).

²⁸ *Pontificale Romanum summorum pontificum jussu editum a Benedicto XIV. et Leone XIII, pont. max. recognitum et castigatum, pars prima, editio typica*, Ratisbonae, 1888. (= PR 1888.) Istovjetne obrede nalazimo i u drugim pontifikalima. Usp. npr. *Pontificale Romanum summorum pontificum jussu editum a Benedicto XIV.*

i krunidbe kralja,²⁹ kraljice supruge,³⁰ kraljice supruge nakon što je prije kralj već bio okrunjen,³¹ blagoslov i krunidba kraljice kao vladarice³² te blagoslov i krunidba supruga kraljice vladarice.³³ U ovom se pontifikalu javljaju i obredi u kojima kler u procesiji dočekuje cara,³⁴ kralja,³⁵ velikodostojnika,³⁶ caricu ili kraljicu³⁷ te velikodostojnicu.³⁸ U Pontifikalu iz 1962. nema više ovih obreda.³⁹

Prikazat ćemo obred krunidbe kralja prema Pontifikalu iz 1888. (koji je identičan Pontifikalu iz 1595. – 1596.). Pri tome ćemo za pojedine dijelove navesti starije izvore.

a) Početni dijalog

Slično kao kod ređenja, jedan biskup traži od metropolita da kandidata uzdigne na službu kralja. Metropolit nato upita, smatra li ga dostojnim, na što biskup odgovori: „Znamo i

et Leone XIII, pont. max. recognitum et castigatum, Mechelen, 1895., 987–1015; 1020–1026.

²⁹ PR 1595–1596, I. dio, *De benedictione et coronatione regis*, 231–249, br. 364 – 393, (224–242). Brojevi u zagradi odnose se na originalnu paginaciju; PR 1888, *De benedictione et coronatione Regis*, svez. I., 173–184.

³⁰ PR 1595–1596, I. dio, *De benedictione et coronatione reginae*, 249–263, br. 395–406, (242–254); PR 1888, *De benedictione et coronatione Reginae*, svez. I., 185–191.

³¹ PR 1595–1596, 261–263, br. 407 – 409, (254–256); PR 1888, *De benedictione et coronatione Reginae solius*, svez. I., 192.

³² PR 1595–1596, I. dio, *De benedictione et coronatione Reginae, ut regni Dominae*, 263–279, br. 410 – 436, (256–272); PR 1888, *De benedictione et coronatione Reginae ut regni Dominae*, svez. I., 193–200.

³³ PR 1595–1596, I. dio, *De benedictione et coronatione Regis in consortem electi*, 280–281; br. 437–441, (273–374); PR 1888, *De benedictione et coronatione Regis in consortem electi*, svez. I., 201.

³⁴ PR 1595–1596, III. dio, *Ordo ad recipiendum procesionaliter Imperatorem*, 676–678, br. 1490 – 1496, (671–673); PR 1888, *Ordo ad recipiendum procesionaliter Imperatorem*, svez. III., 127–128.

³⁵ PR 1595–1596, III. dio, *Ordo ad recipiendum procesionaliter regem*, 678–680; br. 1497 – 1502, (673–675); PR 1888, *Ordo ad recipiendum procesionaliter regem*, svez. III., 129–130.

³⁶ PR 1595–1596, III. dio, *Ordo ad recipiendum procesionaliter principem magnae potentiae*, 680–682, br. 1503 – 1508, (675–677); PR 1888, *Ordo ad recipiendum procesionaliter principem magnae potentiae*, svez. III., 130–132.

³⁷ PR 1595–1596, III. dio, *Ordo ad recipiendum procesionaliter Imperatricem vel reginam*, 682–685; br. 1509 – 1514, (677–680); PR 1888, *Ordo ad recipiendum procesionaliter Imperatricem vel reginam*, svez. III., 132–134.

³⁸ PR 1595–1596, III. dio, *Ordo ad recipiendum procesionaliter Principessam magnae potentiae*, 686, br. 1515 – 1516, (681); PR 1888, *Ordo ad recipiendum procesionaliter Principessam magnae potentiae*, svez. III., 134.

³⁹ Usp. *Pontificale Romanum, Pars prima, secunda, tertia et Appendix*, Typis Polyglottis Vaticanis, 1962.

vjerujemo da je dostojan i koristan Crkvi Božjoj da vlada ovim kraljevstvom.⁴⁰ U uvodnom nagovoru metropolit opominje izabranika da ima na pameti da je svaka vlast od Boga, te da će on pred Bogom polagati račun o svom kraljevanju. Podsjeća ga da treba biti Bogu vjeran i braniti Crkvu od svih protivnika, te poštovati crkvene službenike. Jednako tako kralj treba skrbiti za sirote i udovice i sav puk njemu povjeren.

b) Prisega

Nato kralj, klečeći, priseže:

„Ja, I. Božjim dopuštenjem, budući kralj I., ispovijedam i obećavam pred Bogom i pred svim njegovim anđelima da ću obdržavati i čuvati zakon, pravdu i mir Crkve Božje i naroda meni podređenog koliko god bolje budem mogao i znao u skladu s Božjim milosrđem i prema savjetu svojih vjernih. A biskupima Božjih Crkava davat ću dužnu i kanonsku čast te da ću besprijekorno čuvati ono što je od careva i kraljeva Crkvama pribrano i dano. Mojim opatima, knezovima i vazalima davat ću doličnu čast prema savjetu mojih vjernih. (Dotakne rukom evanđelistar). Tako mi pomogao Bog i ovo sveto Božje evanđelje.“⁴¹

U starijim je izvorima ova prisega nešto kraća:

„U ime Kristovo obećavam, zaklinjem se i vjeru dajem ja, car, N., pred Bogom i blaženim Petrom Apostolom, da ću biti zaštitnik i branitelj⁴² ove svete Rimske crkve i biti joj na pomoć u svim njezinim potrebama,⁴³ koliko Božjom pomoću budem znao i mogao.“⁴⁴

⁴⁰ PR 1595–1596, 233, br. 366, (226). Latinski: „Et novimus et credimus eum dignum et utilem Ecclesiae Dei ad regimen huius regni.“

⁴¹ PR 1595–1596, I. dio, 235, br. 369, (235); PR 1888, svez. I., 175: „Ego, N., Deo annuente, futurus Rex N., profiteor et promitto coram Deo et Angelis eius deinceps legem, iustitiam et pacem Ecclesiae Dei, populoque mihi subiecto pro posse et nosse, facere ac servare; salvo condigno misericordidae Dei respectu, sicut in consilio fidelium meorum melius potero invenire. Pontificibus quoque Ecclesiarum Dei condignum et canonicum honorem exhibere; atque ea, quae ab Imperatoribus et Regibus ecclesiis collata et reddita sunt, inviolabiter observare. Abbatibus, comitibus et vassallis meis congruum honorem, secundum consilium fidelium meorum praestare. Sic me Deus adiuvet et haec sancta Dei evangelia.“

⁴² PR XIII, 387 ovdje dodaje: „Summi Pontificis“ – „Velikosvećenika“, to jest pape.

⁴³ PR XIII. ovdje dodaje: „custodiendo et conservando possessiones, honores et iura eius“, to jest „čuvajući i braneći njezine posjede, čast i prava“.

⁴⁴ Usp. OR 4, Ordo XLV, 459; PR XII, XXXVa, 251; PR XIII, XVa, 382: „In nomine Christi promitto, spondeo atque polliceor ego N. imperator, coram Deo et beato Petro apostolo, me protectionem ac defensorem esse huius sanctae Roma-

U Rimsko-germanskom pontifikalu ovo je obećanje po formi nalik na ono koje se daje prigodom ređenja. Biskup pita kandidata: „Hoćeš li svetu katoličku vjeru koja ti je predana držati i častiti pravednim djelima? Hoćeš li biti crkvenim službenicima zaštitnik i čuvar? Hoćeš li kraljevstvo tebi povjereno po pravednosti svojih otaca ravnati i braniti?“ Nakon što kralj sve to obeća, biskup se obrati puku s pitanjem želi li da im takav bude kralj. On odgovori da želi.⁴⁵ Dakle, tek nakon što kralj prisegne pred Bogom da će kao izabranik Božji vladati u skladu s Božjim zakonima, on može biti okrunjen. Vlast mu nije apsolutna, nego je uvjetovana obećanjem koje je utvrđeno prisegom.

U Pontifikalu Vilima Duranda nalazimo još jednu formulu prisege: „Ja, kralj N., budući car zaklinjem se da ću čuvati rimska dobra i njegove zakone. Tako me pomogao Bog i ovo sveto Božje evanđelje.“⁴⁶

c) Blagoslov

Zatim metropolit i svi prisutni biskupi govore ovu molitvu: „Svemogući vjekovječni Bože, Stvoritelju svega, Zapovjedniče anđela, Kralju kraljeva i Gospodaru gospodstava, koji si Abrahama, svog vjernog slugu slavno izbavio od njegovih neprijatelja, i koji si Mojsiju i Jošui, vođama tvoga naroda, dao višestruku pobjedu, koji si poniznom sluzi svome Davidu podario da bude na čelu kraljevstva, koji si Salomonu podario neizrecivi dar mudrosti i znanja, pogledaj, molimo, Gospodine, na naše smjerne molitve i nad ovim svojim slugom I., kojega poniznom odanošću izabiremo za kralja, umnoži darove svojih blagoslova, te njegovu desnicu uvijek i svugdje obdari svojom silom: da kao Abrahama bude čvrst u vjernosti, kao Mojsije u blagosti ustrajan, kao Jošua hrabrošću obdaren, kao David u poniznosti uzvišen, te kao Salomon mudrošću urešen. Neka se tebi u svemu svidi i neka uvijek hodi putovima pravde, neka uvijek bude uza nj

nae Ecclesiae in omnibus utilitatibus, in quantum divino fultus fuero adiutorio secundum scire meum ac posse.“ Na koncu PR XIII. dodaje: „recta et pura fide. Sic me Deus adiuvat et haec sancta Dei evangelia“, to jest: „pravom i čistom vjerm. Tako me pomogao Bog i ovo sveto Božje evanđelje.“ Usp. također: PR VD, Liber primus, 428–429.

⁴⁵ Usp. PRG, 249.

⁴⁶ PR VD, Liber primus, 427: „Ego, N., rex, futurus imperator, iuro me servaturum Romanis bonas, consuetudines suas. Sic me Deus adiuvet et haec sancta Dei evangelia.“

kaciga tvoje zaštite, neka neprobojnim štitom smjerno zaštićen, nebeskim oružjem opasan te neka sjajnom pobjedom nad neprijateljima Crkve sretno zavrijedi biti slavodobitnik, da se oni boje njegove sile te neka on s veseljem pribavi mir onima koji se za Te bore. Po Kristu našem Gospodinu koji silom svoga križa razori Tartar, te pobijedivši đavolsko kraljevstvo, uzade na nebesa kao pobjednik. Po njemu je svaka sila i pobjeda svakoga kraljevstva. On je slava poniznih, život i spasenje narodâ, koji s tobom živi i kraljuje u jedinstvu Duha svetoga Bog, po sve vijeke vjekova.⁴⁷

374

Moli se da Bog obdari novoga kralja onim darovima koje je obilno davao starozavjetnim kraljevima. Kao Božji odabranik on se smije nadati Božjoj pomoći, jer treba vršiti Božje poslanje.

U zbirci *Ordines Romani* u jednoj se blagoslovnoj molitvi za kralja moli da se skrbi oko mira, da bude milosrdan i samoprijeoran, da bude pravedan i istinoljubiv.⁴⁸ U drugoj se također moli da se kralj zauzima za mir i blagostanje u kraljevstvu, da bude zaštitnik Crkve te da suzbije pobune poganskih naroda.⁴⁹

⁴⁷ PR 1595–1596. I. dio, 236–237, br. 370, (229–230); PR 1888, svez. I., str. 176; PRG, svez. I., 250–251; PR VD, 438. Latinski: „Omnipotens sempiterne Deus, Creator omnium, Imperator angelorum, Rex regum, et Dominus dominantium, qui Abraham, fedele servum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi, et Josue populo tuo praelatis multiplicem victoriam tribuisti, humilemque David puerum tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientiae pacisque ineffabili munere ditasti, respice, quaesumus, domine, ad preces humilitatis nostrae, et super hunc famulum tuum N. quem supplicii devotione in Regem eligimus, bene+dictionum tuarum dona multiplica, eumque dexterae tuae potentia semper et ubique circunda: quatenus praedicti Abrahae fidelitate firmatus, Moysi manusetudine fretus, Josue fortitudine munitus, David humilitate exaltatus, Salamonis sapientiae decoratus, tibi in omnibus complaceat et per tramitem iustitiae inofesso gressu semper incedat; tuae quoque protectione galea munitus et scuto insuperabili iugiter protectus, armisque coelestibus circumdatus, optabilis de hostibus sanctae crucis Christi victoriae triumphum feliciter capiat, terroremque suae potentiae illis inferat et pacem tibi militantibus laetanter reportet. Per Christum dominum nostrum, qui virtute sanctae crucis tartara destruxit, regnoque diaboli superato, ad coelos victor ascendit, in quo potestas omnis, regni consistit victoria, qui est gloria humilium, et vita salusque populorum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti Deus, per omnia saecula saeculorum.“

⁴⁸ „... ut gentes illi teneant fidem, proceres sui habeant pacem, diligant caritatem, abstineant se a cupiditate, loquantur iustitiam, custodiant veritatem et ita populus iste sub eius imperio pullulet coalitus benedictione aeternitatis, ut semper maneant tripudiantes in pace victores.“ Ordo XLV, u: OR 4, 460–461. Ista molitva i u Ordo XLVI, u: OR 4, 483–484.

⁴⁹ „... ut sit fortissimus protector patriae et consolator aecclesiarum atque caelo nobiorum sanctorum, maxima pietate regalis munificentiae, atque ut sit forti-

d) Pomazanje

Metropolit umoči palac u katekumensko ulje⁵⁰ i pomaže kralju desnu podlakticu i leđa („između lopatica“ – „inter scapulas“) te govori dvije molitve. Navodimo drugu:

„Gospodine svemogući Bože, koji si Hazaela nad Sirijom i Jehua nad Izraelom po Iliji, a Davida i Šaula po proroku Samuelu pomazao za kralja, udijeli, molimo, rukama našim djelo tvoga blagoslivljanja i ovome svome sluzi I. kojega danas mi nevrijedni pomazujemo svetim uljem podijeli učinkovitu krepost po ovome pomazanju. Učvrsti, Gospodine, vrhovništvo na njegovim plećima da bude snažan, pravedan, vjeran, providonosan i neumoran ovome kraljevstvu, da tvojim pukom vlada a nevjernike protjeruje, da skrbi oko pravde, nagrađuje zasluge, da bude zaštitnik tvoje svete Crkve i kršćanske vjere, na čast i slavu tvoga slavnoga imena.“⁵¹

U prvoj se molitvi u anamnezi spominje da je Otac pomazao svoga Sina uljem radosti. Moli se da izvanjsko pomazanje prođe u srce kralja da može pravedno vladati, da bi onda s Kristom mogao u vječnosti kraljevati. Iako je pomazanje po podlaktici i po plećima, molitva aludira na izlivanje ulja po glavi kao u starozavjetnih kraljeva. U drugoj se molitvi moli za kralja da bude snažan, pravedan, Bogu vjeran, brižan i skrban; da ravna narodom Božjim, a nevjernike zatire, da se skrbi za pravdu te da brani Crkvu. Ovdje se očito podrazumijeva da je kralj Božji pomazanik, kao i starozavjetni kraljevi.

ssimus regum, triumphator hostium ad opprimendas rebelles et paganas nationes.“ Ordo XLVII, u: OR 4, 503–504.

⁵⁰ U ovom pontifikalu katekumenskim su se uljem pomazivali i prezbiteri, dok s biskup pomazivao krizmenim uljem. U današnjem bogoslužju katekumenskim se uljem pomazuju samo katekumeni.

⁵¹ PR 1595–1596, 239–240, br. 377, (232–233); PR 1888, svez. I., 178. Latinski: „Omnipotens sempiterna Deus, qui Hazael super Syriam, et Jehu super Israel per Eliam, David quoque et Saulem per Samuelem prophetam in Reges inungi fecisti, tribue, quaesumus, manibus nostris opem tuae benedictionis, et huic famulo tuo N. quem hodie licet indigni, in Regem sacra unctione delinimus, dignam delibutionis huius efficaciam et virtutem concede: constitue, Domine, principatum super humerum eius, ut sit fortis, iustus, fidelis, providus, et indefessus regni huius, et populi tui gubernator, infidelium expugnator, iustitiae cultor, meritorum et demeritorum remunerator, Ecclesiae tuae sanctae, et fidei christianaе defensor, ad decus, et laudem tui nominis gloriosi.“ U PRG LXXXVI, br. 5, na str. 264 nešto je drugačija formula. Za pomazanje kraljeva usp. Z. PAŽIN – D. SENJAN, Pomazanje u bogoslužju. Obredi blagoslova ulja i pomazanja sv. uljem u rimskoj liturgiji, u: *Crkva u svijetu*, 48 (2013.), br. 3, 279–301, ovdje: 299.

e) Predaja mača

Metropolit uzme mač koji mu donesu s oltara i predaje ga u ruke kralju govoreći:

„Primi mač s oltara uzet našim rukama, koje su, iako nedostojne, posvećene silom i vlašću svetih apostola. Ovaj mač dodijeljen za tvoje kraljevanje, neka našim blagoslovom po Božjoj odredbi bude namijenjen za obranu svete Božje Crkve. Imaj na umu ono o čemu prorokuje psalmist govoreći: 'Pripaši mač uz bedra, junače, i njegovom snagom pravdu vršeci silu nepravde snažno rasprši te svetu Božju Crkvu i njezine vjernike brani i štiti, a krivovjerne protivnike kršćanske vjere iskorijeni i rasprši. Udovice i siročad blagonaklono pomaži i brani, raspršeno obnavljaj, obnovljeno čuvaj, pokaraj nepravdnika, okrijepi dobrohotnoga. Budeš li tako postupao, ti ćeš, slavno ovjenčan krepostima kao odličan čuvar pravde, zavrijediti sa Spasiteljem svijeta kraljevati uvijek.'“⁵²

Dok mu pripasuje mač metropolit govori: „Pripaši mač uz bedra, junače, i znaj da sveti zadobivaju kraljevstva ne mačem, nego vjerom.“ Dakle, kraljev mač treba raspršiti protivnike kršćanske vjere te štititi Crkvu i vjernike, osobito siročad i udovice.

f) Krunidba

Krunu, uzetu s oltara, metropolit i svi prisutni biskupi drže, a metropolit je polaže kralju na glavu govoreći:

„Primi krunu kraljevstva, koju nedostojne ruke biskupa stavljaju na tvoju glavu. U ime O+ca i Si+na i Duha + Svetoga, da je prihvatiš kao slavu i čast svetosti i djelo jakosti, te da znadeš da si po njoj dionik naše službe. Kao što mi sebe smatramo pastirima i upraviteljima duša na nutarnjem području, tako da ti na vanjskom području budeš pravi što-vatelj Boga te da Crkvi Kristovoj budeš odlučan branitelj i

⁵² PR 1595–1596, 241–242, br. 382, (234–235); PR 1888, svez. I., 180. Latinski: „Accipe gladium de altari sumptum per nostras manus, licet indignus, vice tamen et auctoritate sanctorum apostolorum consecratus, tibi regaliter concessum, nostraeque bene+dictionis officio in defensionem sanctae Dei Ecclesiae divinitus ordinatum: et memor esto eius, de quo Psalmista prophetavit dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime: ut in hoc per eundem vim aequitatis exerceas, molem iniquitatis potenter destruas et sanctam Dei Ecclesiam, eiusque fideles propugnes ac protegas; nec minus sub fide falsos, quam christiani nominis hostes exserceris, ac dispersas, viduas et pupillos clementer adiuves ac defendas, desolata restaures, restaurata conservas: ulciscaris iniusta, confirmes bene disposita; quatenus haec agendo, virtutum triumpho gloriosus, iustitiaeque cultor egregius, cum mundi Salvatore sine fine regnare merearis.“

pomoćnik protiv svih neprijatelja, da kraljevstvu, koje ti je Bog podario po našoj službi (koju vršimo) u ime apostola i svih svetih, budeš na korist, da se uvijek pokazuješ kao mudar upravitelj te da se među slavnim junacima, ovjenčan vijencem kreposti, okrunjen nagradom vječne sreće uzmožeš bez kraja radovati s Otkupiteljem i Spasiteljem našim Isusom Kristom, kojega ime i snagu pronosiš.⁵³

Vidljiva je podjela na svjetovnu i duhovnu vlast, koje se nadopunjuju i imaju zajedničku svrhu: čuvati vjeru i blagostanje podložnika.

g) Predaja žezla

„Primi žezlo kreposti i istine, da spoznaš kako si obvezan nježno se skrbiti za pobožne, pokarati grešnike, pokazati put onima koji lutaju, pružiti ruku palima, raspršiti oholice, uzvisiti ponizne, tako da otvori tebi vrata Gospodin Isus koji za se reče: Ja sam vrata, kroza me tko uđe, spasite će se. On je ključ Davidov i žezlo doma Izraelova, koji kad otvori, nitko neće zatvoriti, kad zatvori, nitko neće otvoriti. Neka ti bude vođa on, koji je sužnja izbavio iz zatvora, koji je obasjao onoga koji je sjedio u tami i sjeni smrtnoj, da u svemu zavrijediš slijediti njega o kojemu David prorok kaže: Prijestolje je tvoje, Bože, u vijeke vjekova. Neka (ovo žezlo bude) žezlo upravljanja i žezlo kraljevstva, tako da, nasljeđujući njega, ljubiš pravednost a mrziš nepravdu, jer te je zato i pomazao Bog, Bog tvoj, kao što je pomazao onoga kojega je prije svih vjekova pomazao uljem radosti kao nikoga od njegovih drugova, Isusa Krista, našega Gospodina.“⁵⁴

⁵³ PR 1595–1596, 243–244, br. 384, (236–237); PR 1888, svez. I., 180–181. Latinski: „Accipe coronam regni, quae, licet ab indignis episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur. In nomine Pa+tris et Fi+lii et Spiritus + Sancti, quam sanctitatis gloriam et homorem et opus fortitudinis significare intelligas et per haec te participem ministerii nostri non ignores. Ita, ut sicut nos in interioribus pastores, rectoresque animarum intelligimur, ita et tu in exterioribus verus Dei cultor, strenuusque contra omnes advertitates Ecclesiae Christi defensor assistas, regnique tibi a Deo dati et per officium nostrae benedictionis in vice Apostolorum, omniumque Sanctórum, regimini tuo commissi utilis exsecutor, proficiusque regnator semper appareas; ut inter gloriosos athlétas, virtútum gemmis ornatus, et praemio sempiternae felicitatis coronatus cum Redemptore ac Salvatore nostro Iesu Christo, cuius nomen, vicemque gestare crederis, sine fine glorieris.“

⁵⁴ PR 1595–1596, 244–245, br. 385, (237–238); PR 1888, svez. I., 181: „Accipe virgam virtutis ac veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos, errantes viam docere, lapsis manum porgere, disperdere superbos et relevare humiles; et aperiat tibi ostium Iesus Christus Dominus noster qui de

Žezlo je na poseban način znak i opomena da kralj treba ljubiti pravdu, a mrziti bezakonje, po uzoru na Krista, koji je jedini Kralj.

Zatim metropolit izriče kralju zaključnu opomenu:

„Od sada imaj na pameti da po službi koju smo ti predali po Božjem poslanju, vlašću svemogućega Boga te po ovim našim predajama⁵⁵, trebaš iskazivati čast svim biskupima, ostalim Božjim službenicima i klericima koji su službenici oltara, kao i onima sabranima (u samostanima), jer te je posrednik Boga i ljudi učinio trajnim posrednikom između klera i puka.“⁵⁶

378

Ovdje je jasno rečeno da kralj nije iznad klera, te da treba poštovati biskupe i sve crkvene službenike. Time se naglašava da je Crkva na duhovnom području neovisna o svjetovnoj vlasti.

h) Završetak

Slijedi „Tebe Boga hvalimo“, dvije završne molitve i misa.

Zaključimo. U Redu krunidbe kralja prema Tridentском pontifikalu naglašava se da je svaka vlast od Boga. Kraljevska vlast nije apsolutna. Kralj je Božji pomazanik i zato je temeljno i bitno da se on u svojoj službi Bogu svidi, vršeći njegove zapovijedi. Zato treba biti istinoljubiv te promicati zakon, pravdu, mir i blagostanje svojih podložnika. On se na vanjskom području postavlja kao branitelj vjere i kao onaj koji treba suzbiti sve neprijatelje Crkve. Vlast mu je samo na vanjskom području. Zbog toga treba poštovati sve crkvene službenike i braniti njihova dobra. Konačno, on se na poseban način treba skrbiti za siročad i udovice i sve obespravljene. Sve ovo što je sadržano u obredu krunidbe imalo je osobitu važnost zbog toga što su ovi tekstovi nastali u vremenu kada nije bilo parlamentarne monarhije te kada gra-

semetipso ait: Ego sum ostium: per me si quis introierit, salvabitur, qui est clavis David et sceptrum domus Israel; qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit. Sitque tibi ductor qui educit vinctum de domo carceris sedentem in tenebris et umbra mortis et in omnibus sequi merearis eum, de quo David propheta cecinit: Sedes tua, Deus, in saecula saeculi: virga directionis, virga regni tui et imitando ipsum, diligas iustitiam et odio habeas iniquitatem, quia propterea unxit te Deus, Deus tus, ad exemplum illius, quem ante saecula unxerat oleo exultationis, prae participibus suis, Iesum Christum, dominu nostrum.“

⁵⁵ „Per praesentem traditionem nostram“ označuje predaju kraljevskih insignija.

⁵⁶ PR 1595–1596, 246, br. 387, (239); PR 1888, svez. I., 182: „Sta et retine amodo locum tibi a Deo delegatum, per auctoritatem omnipotentis Dei, et per praesentem traditionem nostram, omnium scilicet episcoporum, ceterorumque Dei servorum et quanto clerum sacris altaribus propinquiores perspicis, tanto ei potiores in locis congruis honorem impedere memineris; quatenus mediator Dei et hominum te mediatorem cleri et plebis permanere faciat.“

đansko zakonodavstvo nije bilo razvijeno, pa se onda opominjalo kralja da se drži Božjih zakona, što onda nužno znači da će se skrbiti o onome što danas nazivamo građanskim i ljudskim pravima te da će biti socijalno osjetljiv.

4. MISA ZA DRŽAVNE POGLAVARE I ZA DOMOVINU

Osim mise koja se služila u sklopu krunidbe cara, Trident-ski je misal imao misu za cara.⁵⁷ Tako se u zbornoj kaže da Bog, najveći zaštitnik kršćanskoga carstva,⁵⁸ dade caru svoju moć i snagu. U darovnoj se moli da car nadvlada neprijatelje mira i bude jamac kršćanske slobode,⁵⁹ a u popričesnoj se moli da kralj nebeskim oružjem pribavi mir svih Crkava.⁶⁰ Slično je i u misi za kralja. U zbornoj se između ostaloga moli da kralj dospije do Boga (Krista) koji je Put, Istina i Život. U popričesnoj se kralj predstavlja kao onaj koji treba priskrbiti mir Crkvi.⁶¹ Tako je bilo u svim misalima do sredine 20. st.⁶² Međutim, u misalu izdanom 1962., neposredno prije II. vatikanskog sabora, nema više mise za cara, ali se donosi misa za kralja (istovjetna onoj iz prethodnog misala). U ovom se misalu prvi put donosi i misa za upravitelje država, (zborna, darovna i popričesna).⁶³

U sklopu Rimskog kanona neki stari izvori imaju odulji popis onih za koje se moli: za poglavare, djevice, udovice, za povoljno vrijeme i plodnost zemlje, za mir i pravednost, za povratak zarobljenih, za one koji žive u tami nevjere, za potrebe nazočnih, za papu, biskupa, svećenike, crkvene službenike, ali i za rimskoga cara i sve kršćanske kraljeve, za sve one koji trpe itd.⁶⁴ Drugi, uz cara, spominju i njegovu suprugu i potomstvo.⁶⁵ Trident-ski misal u Rimskom kanonu ne spominje kralja ili cara. Međutim,

⁵⁷ *Missale Romanum. Editio Princeps (1570)*, 639–640, br. 4089 – 4094 (36–37).

⁵⁸ Latinski: „Deus, regnorum omnium et christiani maxime protector imperii.“

⁵⁹ Latinski: „superatis pacis inimici, secura tibi serviat christiana libertas“.

⁶⁰ Latinski: „arma caelestia, ut pax ecclesiarum nulla turbetur tempestate bellorum“.

⁶¹ Latinski: „ab omnibus tueatur adversis: quatenus et ecclesiasticae pacis obtineat tranquillitatem“.

⁶² Npr. jedno od posljednjih izdanja prije sabora: *Missale Romanum*, 1949., [77–78].

⁶³ *Missale Romanum ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, summorum pontificum cura recognitum. Editio prima iuxta typicam*, Romae, Turonibus – Parisiis, 1962., 101*.

⁶⁴ Tako *Stowe Missal*, keltski liturgijski spis iz 8. st. Usp. G. F. WARNER (prir.), *The Stowe Missal*, London, 1915., 11.

⁶⁵ Usp. A. PAREDI, *Sacramentarium Bergomense*, Bergamo, 1962., br. 814. Usp. također: Z. PAŽIN, *Misal Pavla VI. i Misal Pija V. Novo i staro u bogoslužju Crkve*, Đakovo, 2021., 103.

u Hrvatskoj se za vrijeme austrijske carevine u Rimskom kanonu spominjao i car i to nakon pape i biskupa, a u zagradi je stajalo da to vrijedi u austrijskoj carevini.⁶⁶ U tom kontekstu spomenimo i uputu o molitvi za cara i kralja koja je u to vrijeme vrijedila u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji:

„Upitani bijasmo sa više strana da li se u našoj biskupiji molitva za kralja svaki dan, t. j. pri svagdanjoj sv. misi (in missis quotidianis vel privatis) ako to rubrike dozvoljuju, ili samo kod pjevanih (in missis cantatis), ili pako samo kod tako zvanih župskih misa (missis parochialibus) uzimati ima?

Prevrćajući listove u protokolu dijecezanskih okružnica naiđosmo na okružnicu, izdanu na biskupijsko svećenstvo dne 29. veljače 1852., pod brojem 237 u kojoj se doslovce ovako veli: ‘Ovom prigodom želim sve svećenike opomenuti, da, kad god slave sveti misnu žrtvu, Njegovo Uzvišeno Veličanstvo spomenu ne samo u kanonu nego da, kad god to rubrike dopuštaju, dodaju i zbornu molitvu za kralja: *‘Quaesumus ut famulus tuus Franciscus Josephus Imperator et rex noster Apostolicus...*’⁶⁷

I onda se određuje da se ova molitva ispušta samo o najvećim blagdanima, ali se ona ima govoriti i nedjeljama, pa i onima u korizmi i došašću. Dakle, u kanonu se *u svakoj* misi trebalo spominjati cara i kralja, a zborna molitva za cara i kralja ispuštala bi se u misi samo o najvećim blagdanima!⁶⁸

Aktualni Rimski misal donosi zborne molitve: za domovinu ili državu, za nositelje vlasti, za sastanak državnih predstavnika te za državnog poglavara.⁶⁹ U svim ovim molitvama moli se općenito za mir, slogu i napredak, ne spominjući probitak Crkve. Tek u molitvi za državnog poglavara spominje se Božji autoritet: „da se tebe boji, narodu služi“. Napomenimo također da u važećem Lekcionaru nemamo ponuđena vlastita čitanja za domovinu ili za državnike, nego se pod naslovom „Za narode i državnike“ nude samo čitanja „Za mir i pravедnost“.⁷⁰

⁶⁶ Usp. npr. misal izdan u Beču 1842.: *Missale Romanum ex decreto sacrosancti concilii Tridentini jussu editum S. Pii V. Pontificis maximi restitutum, Clementis VIII et Urbani VIII auctoritate recognitum...*, Viennae, 1842., 221.

⁶⁷ *Glasnik Biskupije Đakovačke i Srijemske* 2 (1874.) 5, 42.

⁶⁸ U to je vrijeme bilo uobičajeno da se nakon redovite zborne molitve dodaju i još neke druge. Danas se u misi može uzeti samo jedna zborna molitva.

⁶⁹ *Rimski misal*, KS, Zagreb, 1980., 722. Istovjetne molitve nalazimo i u trećem tipskom izdanju iz 2002. koji još nije preveden na hrvatski.

⁷⁰ *Red čitanja. Prigodna i zavjetna čitanja*, KS, Zagreb, 1973., 89.101.

Spomenimo kao zanimljivost da Đakovački obrednik iz 1933. u „Ophodu za zahvalu“ prema Rimskom obredniku,⁷¹ a nakon „Tebe Boga hvalimo“ s pripadajućim molitvama dodaje i molitvu za kralja koja je istovjetna molitvi iz tada važećeg Pontifikala, a koja se molila prigodom svečanog dočeka kralja:

„Bože, komu svaka vlast i dostojanstvo služi: podaj slugi svojemu kralju našem N. sretan napredak njegova dostojanstva; u kojem da se uvijek tebe boji, tebi vazda ugoditi nastoji.“⁷²

U starim obrednicima inače ne nalazimo molitvu za kralja. Nema je, primjerice, u Strossmayerovu obredniku iz 1878. kao ni i Zagrebačkom iz 1933.⁷³

Spomenimo na koncu da je u Republici Hrvatskoj danas na snazi zakon prema kojem svečana prisega Predsjednika Republike, još od 1992. završava riječima: „Tako mi Bog pomogao.“⁷⁴

5. ZAKLJUČAK I PERSPEKTIVA

Od samih se početaka Crkva molila za građansko društvo i za nositelje građanske vlasti. U davnim obredima krunidbe kralja naglašava se da kralj treba biti branitelj kršćanske vjere te u isto vrijeme dobrohotan branitelj svojih podložnika, osobito siročadi i udovica. Nije toliko naglašena borba protiv neprijatelja, nego jednostavno obrana vjere, Crkve i kršćanskoga puka. Bogoslužje za domovinu i za nositelje građanske vlasti nalazimo i u važećim liturgijskim knjigama. Dobro je u tome smislu imati pravu mjeru. Crkva nije u službi države, ali su kršćani također članovi određene građanske zajednice, to jest države. Zato i

⁷¹ *Rimski obrednik izdan po naredbi pape Pavla V. i pregledan brižljivošću drugih papa a oblašću svetoga G. N. pape Pija IX., udešen prema Zakoniku kanonskoga prava, po tipskom izdanju rimskom, Tisak Nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1929., 345–353.*

⁷² *Priručni obrednik. Dodatak Rimskom obredniku za Đakovačku biskupiju, Đakovo, 1933., 123–124. Latinski: PR 1888, svez. III., Ordo ad recipiendum procesionaliter regem, svez. III, 129–130, ovdje 130: „Deus, cui omnis potestas et dignitas famulatur, da huic famulo tuo Regi nostro N. prosperum suae dignitatis effectum, in qua te semper timeat, tibi que iugiter placere contendat.“*

⁷³ *Usp. Obrednik biskupije Bosansko-djakovačke i sriemske, Zagreb, 1878., 270–274; Priručnik Rimskog obrednika izdan za porabu svećenstvu Nadbiskupije zagrebačke, Zagreb, 1933., 311–315. U tome vremenu molitvu za kralja nalazimo još u jednom molitveniku: *Kruh nebeski. Crkveni molitvenik*, Zagreb, 1921., 100–103.*

⁷⁴ *Usp. Zakon o izboru Predsjednika Republike Hrvatske, u: Narodne novine 22/92, 42/92, 71/97, 69/04, 99/04, 44/06, 24/11, 128/14, br. 2432.*

382

danas bogoslužja za domovinu kao i molitva za nositelje građanske vlasti imaju svoju važnost i vrijednost. Bilo bi zacijelo korisno u našem novom izdanju misala u ovim misama dodati darovne i popričesne molitve i predslavlje. Bilo bi jednako korisno predložiti i odgovarajuća biblijska čitanja. Osim toga trebalo bi u vlastitim obrednicima ustrojiti i prikladno izvanmisno bogoslužje za neke posebne prigode, kao, na primjer, za Dan državnosti. To bi, na primjer, moglo biti bogoslužje – služba riječi s *Tebe Boga hvalimo* ili pak svečana Večernja u kojoj se pjeva himan „Veliča“ ili pak neki drugi čas Časoslova. Domovina je Božji dar. Ona je okvir našega života na zemlji i okvir drugih Božjih darova. A bogoslužje je najprikladniji način davanje hvale Bogu za Domovinu i za sve Božje darove.

LITURGICAL CELEBRATIONS FOR HOLDERS OF CIVIL AUTHORITY

Summary

When in old liturgical books we come across the service of the coronation of a king or an emperor, or the ritual of the solemn welcome of a king or a dignitary, and when we also read the provision from the 19th century that in the Austrian Empire, in every mass in the Roman Canon, the Austrian emperor has to be mentioned, then today we could easily conclude that the connection between the state and the Church at that time was both too strong and improper. In this paper, we try to observe those ritual and liturgical events in the religious services related to the holders of civil authority in a genuine historical context. In the introductory part, the understanding of royal authority in the Holy Scriptures and in the ancient Church is briefly discussed. The oldest prayers for rulers are shown, especially those in the Good Friday liturgy. The central part shows the coronation ceremony of the king according to the Roman pontificals. At the end, there is an overview of prayers for the holders of power and for the homeland in the liturgical ceremony. Although Christians are not of the world, they are still in the world, so it is certainly appropriate to celebrate services for both the homeland and the holders of civil authority.

Key words: pontificals, emperor, king, coronation, secular and ecclesiastical authority, homeland.